

Yeni Bir Tabakâtü'l-Müfessirîn Denemesi

Muhammet ABAY

Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

A. GİRİŞ

Tabakât kelimesinin müfredi olan “tabaka” kalemesi üst üste konulmuş katmanları ifade ettiği gibi belirli bir grup, nesil veya kuşağı da ifade etmektedir. Belirli niteliğe sahip şahıslar için kullanılması da bu anlamından ileri gelmektedir.

Biyografi kitapları oluşturma geleneğini ilk olarak İslam âlimleri ortaya çıkarmış ve bu maksatla yazdıkları kitaplara genellikle “tabakât” ismini vermişlerdir. Böylece İslam tarihi boyunca tabakâtü'l-müfessirîn, tabakâtü'l-muhaddisîn, tabakâtu'r-ruvât, tabakâtü'l-kurrâ, tabakâtü'l-fukahâ gibi isimler taşıyan zengin bir edebiyat oluşmuştur. Öte yandan kitapların isim ve muhtevalarından bahseden fihristler de meydana getirilmiştir. Bütün bu eserler günümüz araştırmacılarına geçmişte yapılan çalışmaların isim ve muhtevalarını, müelliflerinin şahsiyetlerini tespitinde ışık tutmakta ve bu tarz bir çalışma için ilk başvuru kaynağı olmaktadır.

Bu tebliğde, tabakât kitaplarının sağladığı faydaları daha da arttırmak amacıyla bilgisayardan nasıl yararlanılabileceği konusunda bir öneri sunulacaktır. Bu maksat doğrultusunda geliştirmiş olduğumuz bir veritabanı taslağına dair teorik bilgiler daha önce hazırladığımız bir makalede ele alınmıştır.¹ Bu-

¹ Bk. Muhammet Abay, “Tefsir Tarihi İçin Bir Veritabanı Modeli”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/2007, s. 33-54.

rada sözkonusu makalede ortaya konulan teorik temeller geniş bir özet olarak verilmiş, tebliğ sunumu sırasında da bu veritabanı modeline dayalı olarak geliştirilen bilgisayar programı üzerinde uygulama yapılmıştır.

B. TABAKÂTÜ'L-MÜFESSİRİN İÇİN BİLGİSAYAR KULLANMANIN SAĞLAYACAĞI FAYDALAR

Tabakâtü'l-müfessirîn için bilgisayarın sunduğu imkanları kullanmak araştırmacılara şu faydaları sağlayacaktır:

1. Zaman ve emek tasarrufu. Bilgisayarın yığınla veriyi depolama ve bu veriler arasında belirtilen kriterlere uyan verileri hemen bularak bir liste halinde sunabilmektedir. Bu sayede isminin bir parçasını veya eserinin adını bildiğimiz bir şahsın biyografisini elde edebilmek, eserin bulunduğu kütüphane nüshalarını birkaç saniyede tespit edebilmek mümkün olmaktadır.

2. Farklı kaynaklarda, farklı mekânlarda yer alan bilgilere tek noktadan ulaşma imkanı. Şahıs biyografilerini tespit için bir çok kaynağa bakmak, eser nüshalarını tespit edebilmek için değişik kütüphane kataloglarını taramak gerekmektedir. Kitaplar ve katalogların tamamını bir mekânda bulmak her zaman mümkün değildir. Bilgisayarda depolanmış bulunan veri yığınlarına tek noktadan ulaşma imkanı olacağı için araştırmacılar bu zahmetten kurtulmuş olacaklardır.

3. Bilgiler arasında bağlantı kurabilme. Bilgisayarda veriler ham halde girilmiş olsa da sorgulama imkanları sayesinde istenen kriterlere uygun bilgiler listelenebilmektedir. Bu listelerde bilgiler arasındaki bağlantılar daha net olarak ortaya çıkar. Mesela hangi dönemlerde, hangi bölgelerde ne tür konular üzerinde durulmuştur, filan müfessir ağırlıklı olarak hangi meselelere dair eserler vermiştir. Bu tür bağlantılar müfessirlerin üzerlerine eğildikleri meselelerle yaşadıkları dönemin ve bölgenin bağlantısını kurmada da yardımcı olacaktır.

4. Müfessirleri sıralamada esneklik. Tabakât kitaplarında müfessirler ya ölüm tarihlerine veya isimlerine göre tasnife tabi tutulurlar. Kitaplarda yer alan bilgiler mecburen bir vasıf dikkate alınarak sıralanmak zorundadır. Kitap sonuna konulan fihristler yardımıyla bu sıralama problemi bir ölçüde giderilebilmektedir. Ancak veritabanında böyle bir kısıtlama yoktur. Veritabanında yer alan herhangi bir alan esas alınarak sıralama yapılabilir.

5. Rapor çıkarmada kolaylık. Ham olarak bilgisayara kaydedilmiş bilgilerden sorgulama suretiyle liste çıkarırken bu listede yer alan verileri otomatik olarak saydırmak ve oranları çıkarmak mümkündür.

C. VERİTABANI KAVRAMI

Bilgisayar cihaz olarak tek başına bir iş üretemez. Onun belli bir işi üretilmesi için yazılım denilen bir programa ihtiyacı vardır. Bizim yeni bir tabakâtü'l-müfessirîn oluşturmak için kullanacağımız yazılım türü veritabanı olarak isimlendirilmektedir.

Veritabanı kelimesi, İngilizce “database” terkiibinden tercüme edilmek suretiyle kullanılmaya başlanmış bir isim olup belirli bir düzene göre sıralanmış verileri ifade etmektedir. Her ne kadar kendileri bu kelimeyle isimlendirilirse de mahiyetleri bakımından veritabanı olan pek çok veri vardır. Mesela bir telefon rehberi, bir kütüphane kataloğu, araştırmalarda kullanılmak üzere oluşturulmuş bibliyografya fişleri veya bilgi fişleri (örnekleri çoğaltmak mümkündür) aslında birer veritabanıdır.

Veritabanı, belirli bir amaca yönelik olarak düzenlenmiş kayıtların veya dosyaların tamamını ifade eder². Mesela matbu tefsir kitaplarına yer verilen ve her kitap için “müellif adı”, “kitap adı”, “basım yeri” ve “basım yılı” bilgilerinin zikredildiği bir liste şu şekilde oluşturulabilir:

Tablo 1 : Matbu Tefsir Eserleri Listesi

Sıra No	Müellif	Eser Adı	Basım Yeri	Basım Yılı
1	Ebussuûd	İrşâdü'l-Akli's-Selîm	İstanbul	1307
2	Zemahşerî	el-Keşşâf	Beyrut	
3	Bezzâvî	Envâru't-Tenzîl	İstanbul	1314

Kayıt
Alan

Bu listede, her bir satıra bir konuya ilişkin veriler kaydedilir ve buna kayıt ismi verilir. “Sıra No”, “Müfessir”, “Eser Adı”, “Basım Yeri” ve “Basım Yılı” olarak isimlendirilen, bir kayda ait farklı hanelerin her birine alan denilmektedir. Alanlar ve kayıtlardan oluşan yapının tamamı da tablo veya dosya olarak isimlendirilir.

Yukarıdaki şekilde basit bir veritabanı kurulmuş olsa da uygulamada veritabanları çok daha karmaşık bir sistem arz ederler. Derlenecek kayıtların sayısı onlarla ifade edilecekse basit bir sistem de ihtiyacı görebilir. Ancak kayıtların adedi binleri, onbinleri, hatta milyonları bulacak ise planlı bir veritabanı kullanılması mecburidir. Çünkü, aranan veriye derhal ulaşılması, aynı verilerin tekrarlanması gereken yerlerde yazım hatalarının oluşmaması, verilerin yanlış alanlara giril-

² Bkz. John L. Viescas, **Microsoft Access 2000 ile Çalışmak**, Ankara 2001, s. 4.

memesi, verilerden raporlar elde edilmesi gibi problemlerin üstesinden gelmek ancak daha karmaşık bir veritabanı sistemi kullanmakla mümkün olabilir.

Kısaca ifade edilecek olursa veritabanı yönetim sistemleri, biyografya, bibliyografya, sözlük, ansiklopedi, araştırma bulguları, envanter kayıtları, satış listeleri vb. bir çok iş için kullanılabilir en uygun bilgisayar programlarıdır.

D. TABAKÂTÜ'L-MÜFESSİRİN KİTAPLARINDAKİ VERİLERİN ANALİZİ

Tabakât kitaplarında şahıslar ve eserler hakkındaki malumat çoğu zaman karışık bir düzende sunulmuş olsa da her şahıs hakkında benzer malumata yer verildiği görülmektedir. Aşağıda bazı tabakâtü'l-müfessirîn kitaplarında yer alan malumatın neler olduğu tespit edilmektedir.

1. Tabakâtü'l-Müfessirîn (Süyûtî)

Süyûtî müfessirleri isimlerine göre sıralamıştır. Şahıstan şahısa geçişle birlikte, ele aldığı bir şahsın biyografisinde genel olarak şu bilgilere yer vermektedir:

1. Tam ismi: Müfessirin tam ismi verilirken şu sırayı takip edilmiştir: Müfessirin, babasının, dedesinin, ... ismi, müfessirin künyesi, nisbesi ve lakabı. Süyûtî bazen ismin peşinden şahsın meşhur olduğu bir yönü de zikretmektedir.

2. Meslekleri: Burada müfessirin hangi ilim dallarıyla meşgul olduğu zikredilmiştir.

3. Hocaları ve talebeleri.

4. Gittiği yerler.

4. Doğum tarihi ve yeri, ölüm tarihi ve yeri.

5. Eserleri: Müfessirin eserleri var ise doğum ve ölüm tarihi ile ilgili bilgilerden önce müfessirin eserlerinin isimleri verilmiştir. Burada eser isimleri karışık olarak zikredilmiştir ve ilgili oldukları ilim dalına dikkat edilmemiştir.

2. Tabakâtü'l-Müfessirîn (Dâvûdî)

Süyûtî'den sonra talebesi Dâvûdî (v. 945/1539) de **Tabakâtü'l-Müfessirîn**³ adıyla bir eser telif etmiştir. Dâvûdî'nin eserindeki müfessir sayısı Süyûtî'ninkine göre bir hayli fazladır. Ancak şahıslar hakkında verdiği bilgiler benzer ve bunları sunuş yöntemi benzerdir. İlave olarak Dâvûdî bazen müfessirin meşhur ismini de zikretmektedir. Bazen müfessirin biyografisinin geçtiği kaynakları vermekte, bazen de eserleri hakkında çok kısa değerlendirme yapmaktadır.

³ Dâvûdî, **Tabakâtü'l-Müfessirîn**, Beyrut, ty, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I-II.

3. Büyük Tefsir Tarihi

Ömer Nasuhi Bilmen'in (v. 1971) **Büyük Tefsir Tarihi Tabakâtü'l-Müfessirîn**⁴ adlı eseri ele aldığı şahsı bir müfessir olarak tafsilatlı şekilde değerlendirmesi, tefsir eserleri hakkında yine tafsilatlı bilgi vermesi açısından kendinden önceki bütün eserlerden çok bariz şekilde ayrılmaktadır.

Bilmen eserini müfessirler ve eserleri hakkında geniş malumat ihtiva etmek üzere planlamış ve eserine aldığı müfessirlerin mesleklerini tayin etmeye çalışmış, ilmî bakımdan tabakalarına temas etmiş, tefsirleri hakkında geniş malumat vermiştir.

Bu eserin bir müfessir hakkında şu verileri ihtiva ettiği görülmektedir:

1. Müfessirin şöhreti.
2. İsmi, künyesi, lakabı.
3. Doğum yeri ve yılı.
4. Ölüm yeri ve yılı.
5. Biyografisi.
6. Hocalarının isimleri ve hangi ilimleri tahsil ettiği.
7. İlmi kudreti ve şahsiyeti.
8. Seyahatleri.
9. Tefsirdeki mesleği.
10. Tefsirle ilgili eserleri: Bu bağlamda eserle ilgili bazen kısa, bazen çok tafsilatlı bilgiler verilmiştir. Eser üzerine yapılan çalışmalar, basılmış olup olmadığı, bazen ulaşılan bir yazma nüshası zikredilmiştir.
11. Diğer eserleri.
12. Kaynaklar listesi.

4. Mu'cemü'l-Müfessirîn

Müfessirler ve tefsirle ilgili eserleri hakkında bilgiye ulaşmada en faydalı eserlerin başında şüphesiz Âdil Nüveyhid'in **Mu'cemü'l-Müfessirîn**⁵ isimli çalışması gelmektedir. Müellif eserinde 2000 civarında müfessirin özet biyografisini ve tefsirle ilgili eserlerinin isimlerini vermiştir. Mukaddimede müellif bir müfessiri incelerken şu planı takip ettiğini ifade etmiştir:

1. Müfessirin meşhur ismi veya sadece ismi, hicri ve miladi olarak doğum ve ölüm tarihleri.

⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük Tefsir Tarihi Tabakâtü'l-Müfessirîn**, İstanbul 1973-1974, I-II.

⁵ Âdil Nüveyhid, **Mu'cemü'l-Müfessirîn**, Beyrut 1403/1983.

2. Müfessirin ismi, baba ismi, dede ismi, nisbesi.
3. Diğer ilim dallarındaki ihtisası.
4. Doğum yeri.
5. Eğitim safhaları ve diğer faaliyetleri.
6. Ölüm yeri.
7. Tefsirle ilgili eserlerinin isimleri: Eserlerin matbu olup olmadığı da belirtilmiştir. Bazen eserle ilgili kısa açıklama yapılmıştır.
8. Müfessir ve eserleri ile ilgili bibliyografya.

Müfessirler isim ve baba isimlerine göre, aynı isimde olanlar da kendi içlerinde ölüm tarihlerine göre sıraya dizilmişlerdir. Ayrıca doğum veya ölüm tarihi bilinmeyenlerin yaşadıkları dönem belirtilmiştir.

E. TABAKÂTÜ'L-MÜFESSİRİN VERİTABANI MODELİ

Veritabanı tasarımının ilk aşaması, bu veritabanının hangi maksat doğrultusunda hizmet göreceğinin tespit edilmesidir. Çünkü tasarımın bu maksada hizmet edecek malumata yer verecek şekilde yapılması gerekmektedir.

a. Hedeflerin Tespiti

Veritabanımızın gayesi bir müfessir veya tefsir eseri, belirli niteliğe sahip veya belirli bir döneme ait müfessirler veya tefsir eserleri vb. konular hakkında bilgi arayan bir araştırmacının araştırmasına başlamak için müracaat edebileceği bir bilgi kaynağı sunmaktır. Ancak böyle bir bilgi kaynağını oluştururken veritabanına konu olan şahısların ve eserlerin bazı özelliklerini göz önüne alarak tefsir tarihinin mecrası hakkında fikir verebilecek bazı raporlar elde etmenin de mümkün olması veritabanından beklenen faydayı daha da arttıracaktır. Bu gayeler doğrultusunda veritabanının hedefleri şöyle şekillendirilecektir:

- a. Bir müfessir hakkında aşağıdaki alanlarla ilgili verileri kaydedebilmek:
 - şöhret/ad/künye/nispet/lakap gibi isimle ilgili verileri
 - doğum yılı/ölüm yılı/yaşadığı dönem gibi dönemle ilgili verileri
 - doğum yeri/ölüm yeri/yaşadığı bölge gibi bölge ile ilgili verileri
 - köken/mezhep/meslek gibi kategorik verileri
 - biyografik verileri
 - bibliyografik verileri

b. Yukarıda belirtilen alanlardan bir veya bir kaçını kullanarak arama yapabilmek ve belirtilen kriterlere uyan müfessirlerin listesini bilgisayar ekranında görebilmek ve bu listeyi herhangi bir programda kullanabilmek.

c. Bir eser hakkında aşağıdaki alanlarla ilgili verileri kaydedebilmek:

- eser başlığı/telif yılı gibi verileri
- dil(ler)/ilim dalı/konu/telif yeri/telif türü/kapsam gibi kategorik verileri
- basıldığı yerler/yazma nüshaları gibi nüsha verileri
- hakkındaki değerlendirmelerle ilgili verileri
- bibliyografik verileri

d. Yukarıda belirtilen alanlardan bir veya bir kaçını kullanarak arama yapabilmek ve belirtilen kriterlere uyan eserlerin listesini bilgisayar ekranında görebilmek ve bu listeyi herhangi bir programda kullanabilmek.

b. Veri Alanlarının Tespiti

Veritabanında bilgiler, bir çok müstakil listede toplanmaktadır. Bu listelerin bir kısmı veritabanının maksadı bakımından temel listelerdir, bir kısmı da bu listeleri birbirine bağlamak için oluşturulmuş yan listelerdir. Tabakâtü'l-müfessirîn veritabanındaki temel listeler şunlardır:

1. Müfessirler listesi
2. Müfessir kategorileri ve sınıfları listesi
3. Eserler listesi
4. Eser kategorileri ve sınıfları listesi
5. Eserin basmaları listesi
6. Eserin yazmaları listesi
7. Bibliyografya listesi
8. Şehirler listesi

Yukarıdaki temel listeleri birbirine bağlamada kullanılacak yan listeler de şunlardır:

1. Müfessirin eserleri
2. Müfessirin kategorileri
3. Müfessirin bibliyografyası
4. Eserin kategorileri
5. Eserin bibliyografyası

1. Müfessirler Listesi

Müfessirler için müstakil bir liste oluşturulacak ve bir müfessiri tanıtmak için gereken malumat bu listede toplanacaktır. Müfessiri tanıtıcı mahiyette

olmayan veya doğrudan müfessirle ilgili olmayan veriler ise başka listelerde toplanacaktır. Ayrıca kullanılan veritabanı yönetim sistemi, bu listedeki her müfessir için özel bir kimlik numarası üretecektir. Diğer listelerde bir müfessire başvurmak gerektiğinde sadece bu özel kimlik numarası belirtilecek, bu listedeki başka bir veri kullanılmayacaktır.

Müfessirler listesini oluşturmak için kullanılacak tablodaki alanlar şunlardır:

Alan	Açıklama
Müfessir ID	Veritabanı her müfessire ayrı bir kimlik numarası verecektir
Şöhret	
Künye	
Lakap	
Ad	Sadece kendi adı
Baba adı	Sadece babasının adı
Nispet	
Tam Ad	Şöhret dışındaki bütün ad unsurları ile ecdad isimleri, ikinci lakap ve nispet bilgileri
Biyografi	Müfessiri tanıtıcı kısa biyografi
Doğum yeri	Doğum yeri, Şehirler listesinden alınacak ve buraya sadece ilgili şehre ait kimlik numarası kaydedilecektir
Doğum yılı (Hicri)	
Doğum yılı (Miladi)	
Yaşadığı dönem	Doğum veya ölüm tarihlerinin bilinmediği durumda
Ölüm yeri	Ölüm yeri, Şehirler listesinden alınacak ve buraya sadece ilgili şehre ait kimlik numarası kaydedilecektir
Ölüm yılı (Hicri)	
Ölüm yılı (Miladi)	
Yaşadığı bölge	Doğum veya ölüm yeri bilinmediği durumda

2. Müfessirlerin Sınıflandırılması

Bir araştırmacı için önemli hususlardan bir tanesi de belirli bir vasa sahip olan müfessirleri farklı özelliklerine göre listeleyebilmek ve aynı özelliği taşı-

yanlar hakkında bir rapor çıkarabilmektir. Bu nedenle müfessirleri sınıflandırmak için ayrı bir liste oluşturmak gerekmektedir.

Sınıflandırma listesi köken, bölge, meslek ve mezhep sınıfları altında daha önceden kaydedilmiş kategorilerden oluşturulacaktır. Müfessirlerin tasnifinde dört ayrı sınıf ismi zikretmiş olsak da veritabanı yeni sınıflar oluşturmaya ve bunlara istenildiği kadar kategoriler eklemeye veya gerekli olmayan sınıfları ve kategorileri çıkarmaya imkan verecek şekilde tasarlanmıştır.

Listede müfessirler için bu sınıf ve kategorilerden sadece gerekli olanlar işaretlenecektir. Bir müfessir bu dört sınıftan birkaçına girebileceği gibi bir sınıfta birkaç kategoriye de girebilir.

Sınıflar ve bazı örnek kategoriler şunlardır:

1. Köken: Türk, Arap, Fars...
2. Bölge: Anadolu, Balkanlar, İran, Arabistan, Mısır, Kuzey Afrika, Endülüs, Maveraunnehir, Hindistan...
3. Meslek: Müfessir, Muhaddis, Filozof, Tabip, Fakih, Mütakellim, Müverrih, Edip, Şair, Nahivci, Lügatçi...
4. Mezhep: Hanefiyye, Şafiiyye, Hanbeliyye, Malikiyye, Zahiriiyye, Şia, Zeydiyye, Caferiyye, Mu'tezile, Hariciyye...

Kategoriler listesini oluşturmak için kullanılacak tablodaki alanlar şunlardır:

Alan	Açıklama
Kategori ID	Veritabanı tarafından otomatik üretilecektir
Kategori	
Sınıf ID	Kategorinin dahil olduğu sınıf ismi, Müfessir Sınıfları listesinden alınacak ve buraya sadece o sınıfın kimlik numarası kaydedilecektir

Müfessir Sınıfları için oluşturulacak listede yer alacak haneler de şöyledir:

Alan	Açıklama
Sınıf ID	Veritabanı tarafından otomatik üretilecektir
Kategori	

Bir müfessirin bu kategorilerden, dolayısıyla da sınıflardan hangisine girdiği de ayrı bir listede belirtilecektir.

3. Müfessirler ile İlgili Diğer Hususlar

Bir müfessiri tanıtmak için gerekli olan veri alanları elbette yukarıda verdiklerimizden ibaret değildir. Hangi hocadan hangi tarihte hangi ilimleri aldığı, hangi tarihte nerede ne görev yaptığı, hangi tarihte nereye ne maksatla seyahat ettiği, hakkında kim tarafından ne gibi sözler söylendiği gibi daha bir çok veri alanları da düşünülebilir. Bunların herbirinin listesini oluşturmak için ayrı ayrı tablolar tasarlanır ve “Müfessir ID” alanı ile bu tablolar Müfessirler tablosuna bağlanabilir. Böylece veritabanı çok daha zengin bir hale getirilebilir.

4. Eserler Listesi

Veritabanında ikinci temel unsuru eserler listesi oluşturmaktadır. Eserler için de müstakil bir liste oluşturulacak ve bir eseri tanımlamak için gereken veriler bu listede toplanacaktır. Eserle doğrudan ilgili olmayan veriler ise başka listelerde yer alacaktır. Yine kullanılan veritabanı yönetim sistemi, bu listedeki her eser için özel bir kimlik numarası üretecektir. Diğer listelerde bir esere başvurmak gerektiğinde sadece bu özel kimlik numarası belirtilecek, bu listedeki başka bir veri kullanılmayacaktır.

Eserler listesini oluşturmak için kullanılacak tablodaki alanlar şunlardır:

Alan	Açıklama
Eser ID	Veritabanı her esere ayrı bir kimlik numarası verecektir
Başlık	
Açıklama	
Telif yeri	Eserin telif yeri, Şehirler listesinden alınacak ve buraya sadece ilgili şehre ait kimlik numarası kaydedilecektir
Telif yılı (Hicri)	
Telif yılı (Miladi)	

Görüldüğü gibi bu listede bir eserin hangi müfessire ait olduğunu belirtmek için bir hane yoktur. Bir eser için birden fazla müellif kaydedebilmesine imkan vermek için hangi eserin hangi müfessire ait olduğunu gösteren ayrı bir liste oluşturulması gerekmektedir.

5. Eserlerin Tasnifi

Müfessirlerin listelenmesinde olduğu gibi, eserlerin listelenmesinde de, belirli bir niteliğe sahip eserlerin listesini elde etmek araştırmacılar açısından

önemlidir. Bu nedenle eserlerin tasnifi için müstakil bir liste oluşturup bir eserin dahil olduğu kategorileri ve sınıfları bu listede belirtmek gerekmektedir. Bu sayede bir eser için gerektiği kadar kategori ve sınıf belirtmek mümkün olacak ve eser bu kategori ve sınıflardan her birinde listelenebilecektir.

Sınıflandırma listesi dil, ilim dalı, konu, telif türü ve kapsam sınıfları altına kaydedilmiş kategorilerden oluşmaktadır. Müfessirlerin tasnifinde olduğu gibi, burada da beş ayrı sınıf ismi zikretmiş olsak da veritabanı yeni sınıflar oluşturmaya ve bunlara istenildiği kadar kategoriler eklemeye veya gerekli olmayan sınıfları ve kategorileri çıkarmaya imkan vermektedir.

Listede eserler için bu sınıf ve kategorilerden sadece gerekli olanlara yer verilecektir. Bir eser bu beş sınıftan birkaçına girebileceği gibi bir sınıfta birkaç kategoriye de girebilir.

Sınıflar ve bazı örnek kategoriler şunlardır:

1. Dil: Arapça, Türkçe, Farsça...
2. İlim Dalı: Tefsir, Usul-i Tefsir, Kıraat, Tecvid, Kur'an İlimleri, Hadis, Usul-i Hadis, Usul-i Fıkıh, Tarih, Lügat, Nahiv, Belagat...
3. Konu: Tabakât, Müteşabih, Nesh, Tekrar, Tecvid, Kıssa, Mesel, Müşkil, Mübhem, Mecaz, Fezail, Garib, Yemin...
4. Telif Türü: Şerh, Haşiye, Talik, Tercüme, İhtisar, Tekmile, Tahric... Telif eserler için telif türü belirtmeye gerek yoktur.
5. Kapsam: Tam Tefsir, Sure Tefsiri, Cüz Tefsiri, Ayet Tefsiri...

6. Eserin Basmaları

Şüphesiz bir eserin nerede ve hangi tarihte basıldığını bilmek araştırmacı açısından önemlidir ve veritabanının bu bilgileri kaydetmeye izin vermesi gerekir. Ancak bir eserin birden fazla baskısı olabileceği dikkate alınarak eserin basmalarını gösterebilmek için de müstakil bir liste oluşturulmuştur.

Eserin basmaları listesindeki alanlar şu şekildedir:

Alan	Açıklama
Eser ID	Basmasına işaret edilecek eserin kimlik numarası Eserler listesinden alınacak ve buraya kaydedilecektir
Basım yeri	Basım yeri, Şehirler listesinden alınacak ve buraya sadece ilgili şehre ait kimlik numarası kaydedilecektir

Tarih	
Hazırlayan	
Basan kurum	
Cilt	
Sayfa	
Açıklama	

7. Eserin Yazmaları

Eserleri ilgilendiren bir başka önemli konu da yazmalarının tespitidir. Burada da aynen basmalarda olduğu gibi bir eserin birden fazla yazması olabileceği hususu göz önüne alınarak basmalar için de müstakil bir liste oluşturulmuştur.

Eserin yazmaları listesindeki alanlar şu şekildedir:

Alan	Açıklama
Eser ID	Basmasına işaret edilecek eserin kimlik numarası Eserler listesinden alınacak ve buraya kaydedilecektir
Kütüphane	
Bölüm	
Numara	
Cilt	
Varak	
Açıklama	

8. Bibliyografya Listesi

Bibliyografya listesi oluşturmaktaki maksat, gerek müfessirlerin ve gerekse eser isimlerinin tespitinde kullanılan kaynakları belirtmektir. Bu sayede araştırmacılar veritabanında yer alan bilgilerin kaynaklarını da görebileceklerdir. Bir müfessir veya bir eser hakkında kapsamlı bir bibliyografya verme maksadı güdülmeyişinden bibliyografya listesi be buna göre şekillendirilmiştir. Elbette bu da bir ihtiyaçtır ama bu günümüzdeki tefsirciler ve tefsire dair çalışmaları listeleyen ayrı bir veritabanı oluşturmak suretiyle çözümlenmelidir. Bu tarz bir veritabanı oluşturulduğunda her iki veritabanındaki veriler arasında iribat kurmak mümkündür ve kolaydır.

Bibliyografya listesini oluşturmak için kullanılacak tablodaki alanlar şunlardır:

Alan	Açıklama
Kaynak ID	Veritabanı her kaynağa ayrı bir kimlik numarası verecektir
Kısaltma	Müfessir veya Eser ile ilgili bibliyografya verirken buraya yazılan kısaltma kullanılacaktır
Müellif	
Eser Adı	
Neşre hazırlayan	
Basım yeri	Eserin basım yeri, Şehirler listesinden alınacak ve buraya sadece ilgili şehre ait kimlik numarası kaydedilecektir
Basım yılı (Hicri)	
Basım Yılı (Miladi)	
Basım kurum	
Cilt adedi	
Açıklama	

Bibliyografya listesinde yer alan bir eseri, bir müfessir hakkında kaynak olarak gösterebilmek için de yine müstakil bir liste oluşturulmalı ve bu listede Müfessirler listesinden müfessirin kimlik numarasını ve Bibliyografya listesinden kaynak eserin kimlik numarasını kaydetmek için birer hane yanında başvuru bilgisini göstermek üzere cilt ve sayfa numaralarına ait birer hane daha bulunmalıdır. Bu durumda söz konusu listedeki haneler şu şekilde olacaktır:

Alan	Açıklama
Müfessir ID	Müfessirin kimlik numarası Müfessirler listesinden alınarak buraya kaydedilecektir
Kaynak ID	Kaynak eserin kimlik numarası Bibliyografya listesinden alınarak buraya kaydedilecektir.
Cilt	
Sayfa	
Açıklama	

Yine bibliyografya listesinde yer alan bir eseri, Eserler listesinde yer alan bir eser hakkında kaynak olarak gösterebilmek için de müstakil bir listeye ihtiyaç vardır. Ancak bu listedeki haneler de aynen yukarıdaki listede yer alan haneler gibi olacaktır. Sadece yukarıdaki listede yer alan Müfessir ID hanesi yerine Eser ID hanesi gelecek ve bu hanedeki veri Eserler listesindeki ilgili alandan alınarak kaydedilecektir.

9. Şehirler Listesi

Veritabanının bir çok listesinde doğum yeri, ölüm yeri, telif yeri vs. adı altında mekân isimleri geçmektedir ve bunlar sıkça tekrar eden isimlerdir. Bu isimlerin hem yanlış yazılma ihtimalini ortadan kaldırmak, hem de her geçtiği yerde yeniden yazma zahmetinden kurtulmak için şehir isimlerini ayrı bir listede toplamak uygundur. Ancak burada maksat sadece mekân isimlerini vermektir. Yoksa kapsamlı bir mekânlar veritabanı oluşturmak değildir. Bu nedenle de şehirler listesi bu maksat doğrultusunda sadece mekâna ait kimlik numarası ile mekân ismi hanelerinden oluşmaktadır.

F. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada tabakâtü'l-müfessirîn kaynaklarından yararlanarak esnek, genişlemeye izin veren bir veritabanı modeli sunulmuştur. Veritabanı geliştirmenin daha pek çok teknik yönleri de bulunmaktadır. Ancak bunlar bilgisayar programcılarını ilgilendiren hususlardır ve konunun tefsir ilmini ilgilendiren yönleri yukarıda verildiği kadardır.

Böyle bir veritabanını oluşturduktan sonraki en önemli konu, veritabanının muhteva olarak zenginleştirilmesi ve bilgi girişinin yapılmasıdır. Bu veritabanı bir web sunucusuna yerleştirilebilir ve uzmanlardan oluşan bir çalışma grubu kurularak bu veritabanına bilgi girişi yapılabilir. İnternet'in sağladığı iletişim imkanları çalışma grubunun aynı mekânda ve aynı zamanda çalışma mecburiyetini de ortadan kaldırmaktadır.

Bir yandan veri girişi yapılırken öte yandan çeşitli sorgulama sayfaları sayesinde araştırmacılar aradıkları müfessirlerin kısa biyografilerine ve bunların yer aldığı kaynakların isimlerine, eserlerinin listesine, eserleri tanıtıcı kısa açıklamalara, basmalarına veya yazmalarının bulunduğu kütüphane isimlerine ulaşabileceklerdir. Müfessirler ve eserler hakkında girilen kategorik bilgiler sayesinde de araştırmacılar mesela belli bir konuda belli bölgede yapılan çalışmaların neler olduğunu sorgulayabilirler. Ayrıca sorgulama sayfalarına konulacak bir form sayesinde araştırmacıların karşılıklarına çıkması muhtemel hataları editörlere bildirebilmeleri de sağlanabilir.

Önerdiğimiz bu model daha da geliştirilebilir, hatta sadece müfessirleri değil, bütün ilim dallarını ihtiva edecek hale getirilebilir. Böylece araştırmacılar ihtiyaç duydukları bir çok bilgiye çok kısa sürede ulaşarak zaman ve emek kaybından kurtulabilirler.